

Андрій Петрович МІСЯЦЬ,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри права
Хмельницького національного університету,
advokm@ukr.net

УДК 347.23 (477)

ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСОБИ-НЕВЛАСНИКА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Термін “особа-невласник” у цивільному праві є поняттям новим та невизначеним. Він є антиподом поняття “власник”. У загальному вигляді його використовують для позначення суб’єкта, що не є власником майна. Визначення сутності поняття “особи-невласника” проводиться через аналіз правомочностей власника щодо речі. Акцентується увага на особливостях володіння, користування та розпорядження річчю. Розкривається вольова складова у праві власності. Зазначено, що власник здійснює правомочності у своїх інтересах, а всі інші особи — в інтересах власника. Проводиться дослідження реалізації правомочностей власника особою-невласником, особливо детально вивчається правомочність розпорядження. Визначаються спільні та відмінні риси у їх здійсненні власником та особою-невласником. За результатами дослідження зроблено висновок, що особою-невласником є особа, яка має можливість володіти, користуватися та/або розпоряджатися речами у своїх інтересах чи інтересах інших осіб, але обмежена законом (договором) у здійсненні таких правомочностей на власний розсуд.

Ключові слова: власність, власник, особа-невласник, правомочність, володіння, користування, розпорядження, інтерес.

З часів римського права питання визначення права власності та його регулювання займає одне із провідних місць. На перший погляд, тематика права власності є доволі традиційною в межах існуючих наукових досліджень, але в ній приховуються ще не вивчені аспекти. Існує низка невирішених питань, які пов’язані з деякими правомочностями власника майна, особливо у випадках, коли вони здійснюються особою-невласником.

Термін “особа-невласник” у цивільному праві є поняттям відносно новим та невизначеним. Цей термін є антиподом іншого поняття — “особа власника”, про що свідчить частка “не”. І якщо особа власника, його статус і коло правових можливостей юридичною наукою розроблено достатньо детально, то сфера та межі правового впливу невластника поки залишаються поза увагою. Це зумовлює необхідність вирішення цього питання, а тому і складає *мету статті*.

У найбільш загальному вигляді поняття особи-невласника використовується в цивілістиці на позначення суб’єкта, який не є власником певного майна. Таке розуміння знаходимо в роботах А. Б. Бабаєва [1, с. 264], Є. В. Васьковського

[2, с. 66–94], Г. Гінса [3, с. 1578–1587], Б. Б. Черпахи́на [4, с. 321] та інших авторів. Натомість у роботах названих та інших авторів, які досліджували цю проблематику, не міститься визначення такого суб'єкта, як “невласник”.

Сутність поняття “невласник” зводиться до необхідності визначення цивільно-правового становища такого суб'єкта, що можна зробити лише після здійснення характеристики основних аспектів права власності.

Як правило, право власності визначають через тріаду, тобто володіння, користування і розпорядження. Доволі часто в літературі висловлюється думка А. В. Венедиктова, що “традиційний перелік правомочностей власника стосовно володіння, користування та розпорядження його майном є відтворенням того спільного, що властиве праву власності в усіх формаціях” [5, с. 17]. Водночас у цивілістиці існують думки й інших авторів, які свідчать про недостатність тріади для характеристики сутності власності. Одним з перших про це писав А. О. Рубанов. Учений зазначав, що цей перелік правомочностей не має універсального значення, оскільки був невдало запозичений М. М. Сперанським із Французького цивільного кодексу [6], і навіть якби сукупність цих правомочностей узагалі була відсутня у вітчизняному праві, навряд чи це призвело б до порушень у майновій сфері [7, с. 105]. До того ж за цивільним кодексом Наполеона власність розглядалася не стільки як сукупність правомочностей володіння, користування і розпорядження, скільки як найбільш абсолютне право особи щодо речі. Натомість під час кодифікації тріаду було повністю відтворено у ст. 420 т. X ч. 1 Зводу законів Російської імперії й акцент було зміщено з абсолютності власності на правомочність. Саме тому М. М. Сперанського називають “родоначальником” тріади. Після Зводу законів тріаду було запозичено і проектами Цивільного уложення Російської імперії 1905 р. (ст.ст. 756–758), цивільних кодексів 1922 [8] і 1964 років [9] і Цивільного кодексу України 2003 року [10]. Сьогодні власність асоціюється переважно з цими правомочностями.

Цивільно-правове становище власника полягає у повноті правомочностей щодо майна, що зумовлені природою цього права, адже, з приватноправової точки зору, “рівною власності може бути тільки власність, усе інше похідне” [11, с. 527]. Існує три правомочності: володіння як панування над річчю, користування як вилучення корисних властивостей з речі та розпорядження як можливість визначати юридичну долю речі.

Аналізуючи категорії володіння і користування в сучасній юридичній літературі, зауважимо, що вони розглядаються у двох аспектах [1; 12; 13; 14; 15; 16]. Володіння, з однієї сторони, можна кваліфікувати як фактичне панування над річчю, можливість її контролювати, а з іншої — як забезпечену нормами права можливість здійснювати таке фактичне панування та утримувати річ у себе. Аналогічно визначаються користування як фактичне вилучення корисних властивостей з речей та право користування як речове право на вилучення таких властивостей. Зазначені висновки підтверджуються положеннями чинного Цивільного кодексу України, ч. 1 ст. 317 якого передбачає, що власникові належить право володіння, право користування і право розпорядження своїм майном.

Розпорядження в юридичній літературі називали основною правомочністю [17, с. 35], а Д. І. Мейер щодо розпорядження зазначав, що “воно є ... ніби вінець права власності: у розпорядженні втілюється найбільше напруження права власності — напруження, яке може вартувати життя самому

праву власності” [18, с. 19]. Розкриваючи його поняття, маємо розуміти, що йдеться не просто про розпорядження, а про розпорядження своєю владою, своєю волею, у своєму інтересі і на власний розсуд. Норми Цивільного кодексу України також містять схожі формулювання. Правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб (ч. 1 ст. 316 Цивільного кодексу України). Власник користується, володіє та розпоряджається своїм майном на власний розсуд (ч. 1 ст. 319 Цивільного кодексу України). Втрата зазначеного вольового аспекту у відносинах власності за Д. І. Мейєром неодмінно призводить до “припинення або роз’єднання права власності”. Правомочність розпорядження вказує на можливість власника здійснювати такий вплив на річ, що у третіх осіб виникає або, навпаки, втрачається можливість володіння та/або користування нею. Тобто, вчиняючи юридично значимі дії щодо речі, власник розпоряджається останньою, визначає межі свого або/та стороннього впливу на неї або на її властивості. Ця правомочність надає можливість власнику знищувати річ (*jusabutendi*) або переробляти її.

Відповідно до Цивільного кодексу України право власності, на відміну від прав інших осіб на майно, пов’язане з тим, що його носій має право на річ (майно), яке він вчиняє за своєю волею, незалежно від волі інших осіб (ч. 1 ст. 316) та на власний розсуд (ч. 1 ст. 319). Праву особи на річ кореспондує обов’язок усіх інших осіб не порушувати його, а в разі порушення у власника виникає право на захист, засноване на принципі *erga omnes*. Зазначена абсолютність власності зумовлює і специфіку правових форм закріплення речей та захисту прав на них. Водночас усе зазначене стосується переважно зовнішньої сторони власності, оскільки опосередковує відносини “власник — соціум”. До того ж для визначення сутності самого права власності слід також звернутися до внутрішнього прояву абсолютності, яка полягає в повноті панування особи над річчю, що здійснюється за своєю волею та у своїх інтересах. Здійснення панування за своєю волею означає, що дії власника не залежать від волі інших осіб та вчиняються ним на власний розсуд. Вольовий аспект такого панування передбачає наявність (відсутність) бажання панування над річчю, пов’язаного зі свідомим наміром вчиняти (не вчиняти) певної дії щодо неї. Усі інші особи можуть здійснити певні правомочності щодо визначеної речі тільки на підставі дозволу власника і лише у визначених ним межах. У цьому контексті слід критично оцінити чинні положення ч. 1 ст. 316 Цивільного кодексу України, де визначено, що власник здійснює своє право на річ (майно) відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Вбачається, що вираз “за своєю волею” автоматично виключає участь інших осіб у здійсненні такого права і тому продовження “незалежно від волі інших осіб” є зайвим перевантаженням змісту правової норми. Важко уявити ситуацію, коли б власник здійснював право за своєю волею і в той же час залежно від волі інших осіб. Адже в цій ситуації це була б уже не воля власника, а воля інших суб’єктів, що втілена в діях власника.

Власник здійснює панування над річчю у своїх інтересах. Усі інші особи можуть здійснювати окремі правомочності власника, але в інтересах власника, наприклад: комісіонер, орендар тощо. Звичайно, вони вбачають у цьому свої інтереси, які полягають, наприклад, у отриманні прибутку. Крім того, інколи їх власний інтерес набуває основного значення, наприклад, для орендаря. Інколи у правомочені особи-невласники можуть діяти і в інтересах інших осіб, зберігаючи

за собою своє право. Однак ніхто, крім власника, не може здійснювати у своєму інтересі всю повноту влади над річчю.

Зауважимо, що влада особи над річчю особи не є безмежною. Цивільний кодекс України визначає, що правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб (ч. 1 ст. 316 Цивільного кодексу України).

Деталізуючи назване положення, ст. 319 Цивільного кодексу України визначає чіткі вимоги щодо здійснення права власності:

- по-перше, власник має право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, що не суперечать закону (абз. 1 ч. 2);
- по-друге, при здійсненні своїх прав і виконанні обов'язків власник зобов'язаний дотримуватися моральних засад суспільства (абз. 2 ч. 2);
- по-третє, власність зобов'язує, тобто власник зобов'язаний нести тягар утримання власності (ч. 4);
- по-четверте, власник не може використовувати право власності на шкоду свободам, правам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі (ч. 5);
- по-п'яте, діяльність власника може бути обмежена чи припинена або власника може бути зобов'язано допустити до користування його майном інших осіб виключно у випадках та в порядку, що встановлені законом (ч. 7).

Таким чином, власником є особа, яка відповідно до закону може володіти, користуватися та розпоряджатися річчю у своїх інтересах і на власний розсуд. Із зазначеного визначення випливає не лише сутність правових можливостей власника речі, а й межі його правомочної поведінки. Щодо правового статусу особи-невласника, то за змістом він також може володіти, користуватися та розпоряджатися річчю, що не належить йому на праві власності, оскільки як володіння, так і користування й розпорядження — можливі поведінкові акти, які притаманні не лише власникам, а й особам-невласникам. Інше питання, що названі правомочності здійснюються в передбачених законом (договором) межах та у визначений спосіб, а в низці випадків — і для задоволення чітко окреслених інтересів, певних осіб. Отже, маючи тотожні повноваження власника, особа-невласник певним чином обмежена законом у здійсненні названих правомочностей. Такими особами будуть усі суб'єкти, які набули права (речові чи зобов'язальні) щодо речі, що перебуває у власності іншої особи на основі закону, договору або з інших підстав, що визначені законодавством. Обсяг прав невластника щодо речі завжди менший правомочностей власника. Так, користувач далеко не завжди може змінювати призначення речі, наприклад, змінити статус приміщення з житлового на нежитлове чи камеру для зберігання морозених продуктів перетворити на склад для зберігання побутових відходів тощо. Тільки власник обирає вид користування та його мету. А тому саме йому й належить виключне право на вибір актів розпорядження майном. Якщо законом встановлюються певні обмеження щодо власності, то вона не змінюється, хоча й влада власника обмежується. Натомість інші права на цю ж річ, крім встановлених законодавством обмежень, які так само лімітують суб'єктів таких прав, обмежуються ще й самою власністю. Таким чином, особою-невласником є особа, яка має можливість володіти, користуватися та/або розпоряджатися речами у своїх інтересах чи інтересах інших осіб, але обмежена законом (договором) у здійсненні таких правомочностей на власний розсуд.

Список використаних джерел

1. *Бабаев, А. Б.* Система вещных прав [Текст] : монограф. / А. Б. Бабаев. — М. : Волтерс Клувер, 2007. — 408 с.
2. *Васьковский, Е. В.* Приобретение движимости от несобственника [Текст] / Е. В. Васьковский // Журнал Министерства юстиции. — 1895. — № 3–4. — С. 66–94.
3. *Гинс, Г.* Правомерно ли приобретение собственности от несобственника? [Текст] / Г. Гинс // Право. — 1909. — № 28. — С. 1578–1587.
4. *Венедиктова, І. В.* Договір довірчого управління майном як форма реалізації правового інституту довірчого управління майном в Україні [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Венедиктова Ірина Валентинівна. — Х., 2003. — 208 арк.
5. *Венедиктов, А. В.* Государственная социалистическая собственность [Текст] / А. В. Венедиктов. — М.–Л. : Изд-во АН СССР, 1948. — 839 с.
6. Французский гражданский кодекс [Текст] / [пер. с фр. А. А. Жуковой, Г. А. Пешковской]. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. — 933 с.
7. *Рубанов, А. А.* Проблемы совершенствования теоретической модели права собственности [Текст] / А. А. Рубанов // Развитие советского гражданского права на современном этапе / отв ред. В. П. Мозолин. — М. : Наука, 1986. — 204 с.
8. Цивільний кодекс УСРР [Текст] : [зі змінами на 1 черв. 1929 р.] — Х. : Юридичне вид-во НКЮ УСРР, 1929. — 238 с.
9. Цивільний кодекс УРСР від 18.07.1963 р. № 1540–VI [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1540-06>.
10. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435–IV [Текст] // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11. — Ст. 461.
11. *Германов, А. В.* От пользования к владению и венному праву [Текст] / А. В. Германов. — М. : Статут, 2009. — 700 с.
12. *Василевская, Л. Ю.* Учение о вещных сделках по германскому праву [Текст] / Л. Ю. Василевская. — М. : Статут, 2004. — 536 с.
13. *Емелькина, И. А.* Право собственности и другие вещные права [Текст] : учеб. пособ. / И. А. Емелькина. — Саранск : Изд-во Мордов. ун-та, 2003. — 236 с.
14. *Копылов, А. В.* Вещные права на землю в римском, русском дореволюционном и современном российском гражданском праве [Текст] / А. В. Копылов. — М. : Статут, 2000. — 255 с.
15. *Малиновский, Д. А.* Актуальные проблемы категории субъективного вещного права [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Малиновский Дмитрий Андреевич. — М., 2002. — 149 л.
16. *Суханов, Е. А.* О понятии и видах вещных прав в российском гражданском праве [Текст] / Е. А. Суханов // Журнал российского права. — 2006. — № 12. — С. 41–47.
17. *Новицкий, И. Б.* Право собственности: Субъекты, объекты, содержание и защита права собственности; Право общей собственности; Комментарий к статьям 52–65 Гражданского кодекса [Текст] / И. Б. Новицкий. — М. : Право и жизнь, 1925. — 64 с.
18. *Мейер, Д. И.* Русское гражданское право [Текст] : [в 2 ч.]. / Д. И. Мейер. — [По исправленному и дополненному 8-му изд., 1902 г.]. — М. : Статут, 1997. — Ч. 2. — 619 с. — (Классика российской цивилистики).

Рекомендовано до друку кафедрою права
Хмельницького національного університету
(протокол № 5 від 5 червня 2015 року)

Надійшла до редакції 01.06.2015

Мисяц А. П. Правовой статус лица-несобственника в гражданском праве Украины

Термин “лицо-несобственник” в гражданском праве является понятием новым и неопределённым. Он является антиподом понятия “собственник”. В общем виде его используют для обозначения субъекта, который не является собственником имущества. Определение сущности понятия “лицо-несобственник” проводится через анализ правомочия собственника относительно вещи. Акцентировано внимание на особенностях владения, пользования и распоряжения вещью. Раскрывается волевая составляющая в праве собственности. Определено, что собственник осуществляет правомочия в своих интересах, а все остальные лица — в интересах собственника. Проводится исследование реализации правомочий собственника лицом-несобственником, особенно детально изучается правомочие распоряжения. Определяются общие и различные черты в их осуществлении собственником и лицом-несобственником. По результатам исследования сделан вывод, что лицом-несобственником является лицо, которое имеет возможность владеть, пользоваться и/или распоряжаться вещами в своих интересах или в интересах иных лиц, но ограничено законом (договором) в осуществлении таких правомочий по собственному усмотрению.

Ключевые слова: *собственность, собственник, лицо-несобственник, правомочие, владеть, пользоваться, распоряжаться, интерес.*

Misiats, A. P. Legal Status of a Person who is not the Owner in the Civil Law of Ukraine

Concept “a person who is not the owner”, is new and unspecified in the civil law of Ukraine. It is an antipode of the concept of “owner”. It is used to notice a person who is not the owner of property. The essence of the concept “a person who is not the owner” is conducted through the analysis of owner’s legal rights to a thing. The attention is accented on features of holding, using and disposition of property. Will is revealed in the right of property. The owner realizes legal rights in his/her interests, others realize legal rights in owner’s interests. Realization of owner’s legal rights by a person who is not the owner, especially legal rights to disposition is researched. Common and distinctive features in their realization by owner and a person who is not the owner are determined. As a result of the conducted research a conclusion was made that a person who is not the owner is the person who is able to hold, use and dispose things in his/her interests or in interests of others but this person is limited by law or contract to realize such legal rights at his/her discretion.

Keywords: *ownership, owner, person who is not the owner, legal rights, holding, using, disposition, interest.*

